

cercant la del bon comte, damunt li cau;
 lo partirá, si 'l troba, de dalt á baix,
 l' osberch de fèrrea malla, com l' elm daurat,
 les armes y la sella, comte y cavall.
 Mes Guifre se n' adona, lo colp rebut,
 y abans que 'l moro aixequé l' arma y lo braç,
 sa espasa l' atravessa de part á part.
 Com un abet que baixa tot rodolant
 de timbera en timbera, quant Gedhur cau,
 ressona ab terratrèmol tota la vall.

D' ençà que 'l moro hi queya, fa noucents anys,
 bé hi deixaren exèrcits petjagolall,
 passanthi á rufagades, á foch y sanch;
 bé n' hi passaren d' ossos, cabres è isarts,
 d' estius ab ses tempestes y pedregams,
 d' hiverns ab ses nevades, torrents y allaus,
 y encara s' diu la Fossa⁶, la del Gegant.

CANT NOVÉ

L' ENTERRO

L' ENTERRO

Com als vells paladins en la batalla,
quant l' ombra de la mort los amortalla
del cristià penó sota 'l capçal,
los solía sortir vestit de malla
d' un àngel la figura celestial;

al rompre la batalla decisiva,
arribar se vejé lo bisbe Oliva,
d' algun dels monjos de Ripoll davant;
l' enviat del Altíssim sempre arriba
quant sos aussilis més servey nos fan.

Ignorant l' art ferotge de la guerra,
humil doblega sos genolls en terra,
pe'l comte Guifre demanant socós,
y quant aquest al Goliat aterra
á Oliva diu:—¿Quí l' aterrá dels dos?

—Ni l' un ni l' altre,—li respon lo sabi
abat, obrint al nom de Deu son llabi:—
Deu es qui abaixa l' home y l' enalteix;
quí aterra l' enemich no es pas lo glavi,
sinó la fèrrea má que 'l dirigeix.—

Aprés als moros presoners convida
á seguir de Jesús la lley de vida,
oferintlos una eyna y dret d' empriu.
Á qui es ferit li cura la ferida
y aprés—Ets lliure, joh mon germá!—li diu.

Uns quants guerrers, á un signe de sa croça,
rodejan de carreus l' immensa Fossa
hont jauhen les despulles del gegant,
aplananthi per llosa la més grossa
pedra que troban en aquell voltant.

No veyent á Gentil ¡ay! en l' enterro,
—¿Hónt es mon fill?—lo comte Tallaferro
pregunta al de Cerdanya, germá seu,
entre 'ls peons y cavallers de ferro
mirant encara si, sortós, lo veu.

—Gentil, lo meu nebot,—Guifre contesta,
de vergonya acalant los ulls y testa,—
de Canigó s' haurá quedat pe'l cim.—
Y li fa esment de tot lo de la festa,
li esbrina tots los fets, menos son crim.

En lo cel sereníssim de la gloria
il·luminat pe'l sol de la victoria,
veu Tallaferro un núvol negrejar,
com en lo curs de la divina historia
se veu l' ombra de Judas apuntar.

No obstant, entre 'l temor y l' esperança,
ab sos germans vers Canigó se llança,
desitjós d' arribar á Sant Martí;
no 'l distrauhen un punt de sa frisança
la volta blava ni 'l verdós camí;

los aspres cims ni les humils comelles
hont baixan á jugar les fontanelles
frisoses de tornarse rierons,
ni 'ls estanys que als pastors y á les estrelles
fan de mirall ab llur claríssim fons;

la música dels astres y armonía,
á qual suau remor dorm y somía
sota l' ala del cel la terra humil,
ni la fageda hont la natura cria
aucells y flors, amor de maig y abril;

ni dels aucells les dolces canticeles,
ni dels turons les verdes tuniceles
que ab ses congestes embelleix la neu,
com lluhentes y blanques lenticueles
de festívol vestit que 'ls posa Deu.

Entre 'ls dos comtes caminant Oliva
al front de la guerrera comitiva,
com davant la boyrada hermós estel,
estrany presentiment en ell s' aviva,
dintre son cor fent degotarhi fel.

Al veure, mentrestant, que may tornava,
al bell Gentil son escuder cercava,
guiat entre cingleres pe'ls pastors;
estona havía que pe'l bosch rodava
quant sentí més amunt sospirs y plors.

La riera seguint de Comalada,
arriba á un gorch que aplega la suada
del front escardalench de Tretzevents;
una congesta hi há damunt gelada,
que may vejeren fosa los vivents.

En gran anfiteatre la timbera
s' arqueja cap al cingle de Batera,
y, gola immensa del ferreny titá,
lo que es avuy un gorch y ampla gelera
tal volta fou lo cráter d' un volcá.

La neu allí al hivern s' arremolina,
glaçantse en l' escalada gegantina
d' aquell roquer, fantástich colisseu,
y avuy al desglaçarse sa ruhina,
l' apsis apar de trocejada seu.

Ploran de fil á fil totes les roques
y llança la gelera per cent boques
sinistres armoníes y espetechs;
dels penyalars, com d' esberlades soques,
se sent la cruixidera y los gemechs.

Allí ab ses fades Flordeneu plorosa
del seu amor lo fret cadavre posa,
per mausoleu donantli 'l Canigó;
set braçades de neu tindrà per llosa,
la lluna cada nit per llantió.

Aixís que deixan lo cadavre en terra,
s' ovira l' escuder dalt de la serra,
fent esglayat lo signe de la creu;
lo mort al veure, foll d' amor, s' hi aferra,
arrancantlo, cruel, á Flordeneu.

La goja llança un crit y ab ses companyes
va á pèdras com boyrina en ses montanyes,
que responen ab l' eco á son dolor;
per qui plora, infelíc, en ses entranyes,
també les aspres serres tenen cor.

L' escuder ab sa càrrega estimada,
bosch á través per via encinglerada,
tot acorat devalla á Sant Martí,
y al posarla en la gespa de la prada,
los dos comtes y Oliva son allí.

Com faig del Pirineu que 'l llamp aterra,
lo comte Tallaferro cau á terra;
lo cadavre que estreny li gela 'l pit;
son cos du vint ferides de la guerra,
mes aquesta arribá á son esperit.

De prompte se refá y, punyit per l' ira,
al seu voltant los ulls encesos gira:
—¿Quí ha mort mon fill?— cridant ab veu de tro;
vers l' hermitori Guifre se retira,
mes confós y lleal responli:—Jo!—

Com un llampech, de Tallaferro ardent
la espasa vola vers son cor lluhent,
mes ja, robantlo á son cruel desitj,
Oliva al assessí dona una empenta,
posant la porta y á ell mateix en mitj.

Per la sageta del dolor ferida
 cerva, cau á ses plantes l' homicida,
 son crim esgarrifós per confessar;
 per ben perduda té ¡oh dolor! sa vida,
 mes, cristiá, vol l' ànima salvar.

Com una maça en lo tió que estella,
 cauhen uns punys damunt la porta vella,
 que ab cruixidera y gemegor respon;
 al primer colp la fusta se clivella,
 mes golfos y muntants de ferro son.

Y cau y 's deixa anar descarregada
 sa má, damunt la porta que 's mitj-bada,
 com sobre enclusa feixuguíssim mall,
 y l' hermita ressona, com brandada
 esquella als colps del tronador batall.

Damunt l' esberla que més fort gemega
 ab tot son cos titánich se carrega,
 blegadices rompent y forrellat.
 La porta ab terratrèmol s' esllenega
 y 'l temple se desclou de bat á bat.

A profanar ¡sacrílechl la capella
 se rebat, en l' enuig que l' escabella,
 cercant, febrós, lo pit de son germá;
 quant un *Ego te absolvo* ve á sa orella
 y l' espasa de foch cau de sa má.

—Puix Deu m' ha perdonat, també perdónam,
 ò bé la mort que jo he donada dónam,
 —de genolls á sos peus Guifre li diu:—
 xáfam ò al corch mortífer abandónam
 que 'm rosega lo cor de viu en viu.—

Desarmat aquell monstre de la guerra,
 ab Guifre cau de genollons en terra,
 davant l' hermosa creu del Salvador,
 y una abraçada aquells dos cors aferra,
 nou miracle, Jesús, de vostre amor!

Oliva condolgut ab ells sospira,
 ab més plors apagant lo foch de l' ira,
 y ab més cendra l' ardor del esperit,
 y unintse les tres flames de la pira,
 fan sola una oració tota la nit.

Y la dolça oració d' una volada
puja al bon Deu, damunt sa ala inflamada,
tres esperits lligats per un amor;
aixís tres gotes de suau rosada
s' aplegan dins lo cálzer d' una flor.

Al primer raig de llum que la parpella
fereix del finestral de la capella,
diu missa 'l bisbe-monjo per Gentil;
s' il·luminan los cors ab llum novella,
com los altars ab la claror d' abril.

Al consumir lo sacrifici insigne,
de germanor indeslligable en signe,
una hostia consagrada 'ls ofereix,
pa dels àngels sagrat, á Deu condigne,
que als dos germans ditxosos mitj-parteix.

De Sant Galdrich en la vehina altura
enfondeix l' hermitá una sepultura,
humitejant la terra ab tristos plors.
Quant recorda á Gentil y sa hermosura:
—¡ Qué curta es, —diu, — la vida de les flors!—

Derrera la creu alta bizantina
lo dol, per entre 'ls arbres s' encamina;
sobre un bayart de llances ell va estès,
eix brot florit de gerda tarongina
per trepitjada bestial malmès.

Lo cadavre segueix l' abat Oliva,
cap de dol de la trista comitiva,
vestit ab negra capa pluvial;
son desconhort, que cada punt s' aviva,
trenca sovint lo càntich funeral.

Son monjos vells y cavallers de ferro
lo fúebre seguici del enterro;
vora la Font del Comte, fil á fil
tots ploran, mes ningú com Tallaferro,
que l' últim bes aci doná á Gentil.

Eurons y lladoners també sospiran
mort y esbrancat quant á sos peus oviran
lo més gallart llorer del lloredar,
quant veuen sos ulls blaus que ja no miran
y, tant que reyan, ara fan plorar;

quant veuhen sech, sense color ni vida,
aquell cos que 's gronxava, com florida
palmera al bes suau del ventijol,
de Besalú la bella flor marcida
quant s' obría tot just als raigs del sol.

Sospira ab hòmens y arbres la campana,
com plora 'l germá mort una germana,
per qui cantava dolçament ahí',
al cenyirse l' espasa ceretana
aqueix que com un tronch jau ara aquí.

Al pregon de l' afrau lo llop udola,
lo vent xiula entre 'ls pins y torniola,
les gales trocejant del mes de maig,
ab son núvol més negre 'l cel s' endola
y ploran sos ulls blaus á raig, á raig.

La Font del Comte raja gota á gota,
apar una encantada que senglota,
amagada de l' eura en la verdor;
prou canta 'l rossinyol, mes cada nota
es un gemech que fa partir lo cor.

Com qui remou los òssos d' un ossari,
grossos penyals per còdols fent rodarhi,
fuig pla avall la riera de Cadí.
Lo cel no sembla 'l cel, sembla un sudari,
si la terra un cadavre gegantí.

De llarch á llarch l' estenen en la fossa;
mes abans d' enterrar sa testa rossa
que besades de goja han arrosat,
l' abat-bisbe mostrántloslo ab la croça:
—Tot,—exclama,—en lo món es vanitat;

hermosura, plahers, somnis de gloria,
noms que ara apren per oblidar l' historia,
les corones y ceptres, l' or y argent,
tot ho esborra una llosa mortuoria;
cap al no-res tot se 'n ho porta 'l vent.

Mes no tot l' home en lo fossar s' esbulla;
de crisálida hi deixa la despulla
quant s' enarbora al regne de la llum;
aixís dels lliri-jonchs que 'l vent esfulla
al cel s' enlayra 'l regalat perfum.

Allí á Gentil podrèm reveure un dia;
mentres per ell lo cálzer ofería,
en l' ayre he vist passar son esperit,
mirant aquella sanch que rentaría
son cor de terra pe'l dolor ferit.—

L' enterrador compleix ab son ofici;
pe'l pobre Tallaferro ¡quín suplici
veure colgar aquell amat tresor!
com víctima menada al sacrifici,
está trist, capficat, esglayador.

Lo comte Guifre, de genolls en terra,
al mitj colgat minyó encara s' aferra,
demanantli perdó del seu pecat.
Los altres cavallers al que s' enterra
miran, quiscú en sa llança repenjat.

Per ferlos comportívola la pena
sols Oliva té l' ánima serena,
sovint los fa aixecar los ulls al cel,
al port felíç de l' ánima que pena,
hont la flor no té espina ni 'l cor fel.

—Jo ab ell me quedaré en esta montanya;
—resolt exclama 'l comte de Cerdanya;—
si 'l llit es dur no hi ha de jaure sol.
Ja es de la seva ma ánima companya,
desde avuy dormiré en son mauseol.

Mon fill Ramon ja menará ma herencia;
per acabar ma vida en penitencia
jo aci mateix vull fer un monestir;
puix no he sabut del viure la ciencia,
deixáume apendre aci la de morir.—

Oliva li respon:—Si un asceteri
en esta aubaga ombrívola ha d' haverhi,
trayeu l' empelt del arbre de Cuixá,
que, com la nit d' estrelles l' hemisferi
sembla, de sants la terra ensementá.

Si la sé cabdellar en la memoria,
vos contaré sa oblidadiça historia,
vos mostraré d' eix arbre les arrels
que ab llágrimes plantat y sense gloria,
pujá un esplet de santetat als cels.

EXALADA

En Aquisgran
 Carles lo Many un día estant,
 sol de l' historia
 en lo mitj-día de sa gloria,
 en trono d' or,
 de duchs y prínceps ab la flor
 de tots los pobles,
 doblant humils ses testes nobles,
 cinch monjos vells
 ab pobres hàbits y burells
 se presentaren
 y ab greus sospirs aixís parlaren:

« Rey adorat
 que per estendre son regnat
 Deu al món dona,
 més que pe'l ceptre y la corona
 gran per lo cor,
 ohiu, si us plau, nostre clamor.
 En Exalada,

vora 'l camí de Llivia á Prada,
 monjos ahir
 teníam temple y monestir,
 horta florida,
 vells pergamins que 'l cor no oblida,
 llibres de chor
 que recaptavam més que l' or,
 altars de marbre,
 claustres d' estil feixuch y barbre
 hont cisell tosch
 les feristeles d' aquell bosch
 grabat havia;
 teníam ampla conrería
 hont lo pobret
 era guardat de fam y fret.
 Mes ¡gran desastre!
 de tot això no 'n queda rastre;
 en un moment
 la revinguda d' un torrent
 ho ha esborrat
 y es com si may hagués estat!

En la solana
 que presideix la Tor cerdana,
 massa á plaher
 d' Enveig vivía 'l cavaller.

Sa pobra esposa,
 de son distret amor gelosa,
 pregava á Deu
 que li tornás lo marit seu,
 massa amorós
 de l' encantada de Lanós,
 d' ençá que un día,
 com lliri d' aygua que s' obría,
 dintre l' estany
 ell la ovirá prenent un bany.
 Caygué en sos braços
 y oblidá prompte, d' aquells llaços
 en la presó,
 sos fills, sa esposa y sa maysó.
 Com fil de plata
 que lliga al pla la serra ingrata
 de Puig Pedrós,
 lo riu la Tet, desde Lanós,
 tot fent juguines,
 á besar baixa les ruines
 del monestir.
 Lo cavaller fins al Capcir
 segueix á estones
 del riu febrós les clares ones,
 caçant, cruel,
 lo coll-vert d' or, d' ales de cel,
 bech groch y negre,

que al aixecar lo vol alegre,
 més que un aucell
 ala-pintat, sembla un joyell
 de pedres fines
 fet per les sílfides y ondines.
 Nostre prior
 trobá un día ab son amor
 y ab veu amiga
 li parlá aixís: « Cal que us ho diga,
 no ho podeu fer
 de rebutjar vostra muller
 per una fada! »
 Quant ho sentí sa enamorada,
 picá de peus,
 del Orient per tots los deus
 jurant finir
 ab monagals y monestir.
 d' una petjada
 xafant lo niu y la niuhada.

Davant Planés
 en l' ampla conca de Barrés
 un llach hi havia
 del astre rey mirall de día,
 mirall florit
 de les estrelles á la nit

y de la lluna.
 Prou se 'n recorda la Llacuna,
 poble gentil,
 que en una roca seya humil,
 del llach á vora,
 com adormida pescadora
 que l' endemá
 sens peix ni aygua 's trobará.
 La goja, encesa,
 diu: « Del ayguat vull ser jo presa,
 ò aquesta nit
 tindrán l' estany per cobre-llit
 claustre y capelles,
 y 'l rusch, la mel y les abelles,
 al despertar,
 rodolarán cap á la mar. »
 Diu y lo guía,
 á la derrera llum del día,
 fins á la vall
 ahont la Tet, com un cavall
 en sa carrera,
 de rochs s' atura en la barrera
 que hi posá Deu
 quant aixecava 'l Pirineu.
 De sa cadena
 l' aygua, mil anys, gratá l' arena,
 gratant, gratant

los forts anells aná afluixant
 y d' eixa serra
 ne resta sols un mur de terra.
 En son crestall
 lo cavaller clava un magall
 que 'ls rochs arranca;
 á cada colp la fèrrea tanca
 se va aprimant.
 Molts colps aterran un gegant.
 En la resclosa
 s' obre una font impetuosa,
 que 's torna riu,
 riu que, més gros y més altiu,
 se torna mar
 que camps y pobles va á abrigar.

Per Exalada
 la nit derrera es arribada!
 Al monestir
 nos acabavam d' adormir,
 quant l' espetech
 nos desvetllava á tots en sech.
 Del llit saltám
 y á mitj vestir al chor baixám.
 Es la capella,
 com ull al cloure sa parpella,

niu de foscor.
 Per fernos créixer més l' horror,
 á la llum vaga
 de l' humil llantia que s' apaga,
 l' ombra d' Otger
 veyèm sortir de son carner
 signant la porta,
 que obre ab un colp de maça forta.
 Cinch solament,
 cinch la seguim fora 'l convent
 á corre-cuyta,
 esferehits prenent la fuyta
 montanya amunt.

Al esvanírsens lo difunt,
 mirám enrera;
 lo monestir ay! ja no hi era,
 gran devassall
 se l' emportava rost avall
 á tomballons,
 monjos, capella, torreons,
 altars y marbres,
 remats, conreus, columnes y arbres.
 Sols s' ohí un crit
 en les entranyes de la nit
 ab la tronada

que, d' encontrada en encontrada
 tot rodolant,
 sembrá la mort més que l' espant
 y l' agonía.

Adeu, ma dolça companyia
 de paradís,
 llibres, companys, celda felíç,
 altar dolcíssim,
 mística celda del Altíssim.
 Dolç monestir,
 qui hagués pogut ab tu morir
 en aquella hora,
 sols per no veure de l' aurora
 la llum tornar
 de tots los nostres al fossar!

Ab llurs cogulles
 allí trobarem ses despulles,
 en mal barreig
 ab lo cadavre del d' Enveig,
 que en sa vil feyna
 quedá clavat ab la seva eyna.
 Seguint la Tet,
 dintre la vall de Codalet

que 'l cor anyora,
 com pedra fina que en sa vora
 deixa la mar,
 l'imatge anarem á trobar
 de Sant Miquel,
 com una estrella en nostre cel
 ennuvolat.
 Ella, sols ella s' ha salvat
 en lo diluvi!
 Vos que de Erin fins al Vesuvi
 regiu lo món,
 un monestir feunos ahont
 de nit y día
 fem al Arcàngel companyia.»

L' Emperador,
 mentres aixuga lo seu plor,
 aixís contesta:
 «Sirvents de Deu, de gran tempesta
 sa má vos trau,
 al enfonzarse vostra nau.
 Claustre y capella
 demá tindreu en la planella
 d' envers Cuxá,
 ja que, aturantsi, la triá
 per son estatge

la d' Exalada hermosa imatge
 de Sant Miquel.
 Ell encamine desde 'l cel
 la meva armada
 com un aucell sa novellada.»

Lo monestir
 no trigá á náixer y á florir,
 com olivera
 del riu Litron en la ribera.
 Cel de Cuxá,
 ¿de quánta estrella t' enjoyá
 l' abat Garí,
 ab Pere Urséolo, Marí
 lo gran asceta
 y Romualdo anacoreta?
 Lo Rosselló
 no ha vist més gran constelació
 d' astres de gloria
 en lo mitj-día de sa historia.

Ab eix planter
 que umplí de sants lo món sencer,
 vostre asceteri
 si plantau vos, com lo salteri

d' eixes afrac
les umplirá d' himnes suaus.
—Que prompte, prompte
se faça, donchs,—respon lo comte.—
Perque mon vot
sía en sufragi del nebot,
prop de la seva
jo cavaré la fossa meva,
com un esclau
que de son amo als peus s' ajau.—

CANT DESÉ

GUISLA